inging, gelijk de Joden nog, ook bij afscheidsgroet, elkander den vrede soms toebidden.

Hieruit blijkt, dat Jezus deze ordinaire groetenis wel overneemt, maar tegelijk, wat anders veelal een holle klank zonder inhoud was, nu omzet in iets van heilige waardij. Bij den gemeenen groet *wenscht* men elkaar vrede, maar Jezus verandert dit zoo, dat hij den vrede *geeft*.

En nu is het opmerkelijk, dat hij niet alleen verklaart aan zijn jongeren *den* vrede te geven, maar dat hij het onbepaalde begrip van vrede tevens nader bepaalt als *zijn vrede*. Niet: vrede wensch ik u. Niet: vrede geef ik u. Maar veel rijker: *Mijnen* vrede *geef* ik u. En als om alle misverstand af te snijden, voegt Jezus er nog uitdrukkelijk bij: *Niet* gelijkerwijs de wereld hem geeft, geef ik hem u.

Vóór zijn sterven legde Jezus alzoo opzettelijk in dien *vrede* een gansch bijzonderen zin. En als hij nu na zijn Opstanding, tot drie malen toe bij de ontmoeting met zijn jongeren, het hun zoo plechtiglijk toeroept: *Vrede zij ulieden!*, dan voelt ieder toch, dat dit veel dieper zin had dan een gewone welkomstgroet.

Welke was de vrede, waarvan Jezus kon zeggen: *mijn vrede!*

Stellig niet de vrede met de menschen, of sprak hij het niet kernachtig uit: Ik ben *niet* gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard? Jezus kon evenmin bedoelen: Vrede met zijn jongeren, want niet zelden moest Jezus ze bestraffen. Eens zelfs sprak hij tot Petrus: Satan, ga achter mij.

Neen, er is maar tweeërlei vrede, waarvan Jezus zeggen kon, 't is *mijn* vrede, de vrede namelijk *met God* en de vrede in het *eigen zelfbewustzijn*.

Dat is de vrede, dien Jezus had, en dien wij *missen*, en dien Jezus alleen ons *geven* kan.

Ge weet het uit uw eigen ervaring immers: vrede is er, als niemand u aanvalt of bedreigt, als twist en tweedracht wijkt, als geen schuld u nazit, en als in volle harmonie alles, in u en om u, u ten goede komt. Vrede smaken is, den gelukstaat gevonden hebben, waarin niets u deert of verontrust.

Dat is de vrede, de algemeene genieting van vrede, waarnaar ons menschelijk hart dorst, en juist dien vrede smaken we zoo uiterst zelden, en dan nog zoo vaak alleen door zelfbedrog.

Of zijn ze niet bij tientallen aan te wijzen de lieden, die geen onrust in hun eigen hart kennen, en niets dan vrede in de ziel genieten, alleen omdat ze, blind voor eigen zielsnood, niet vermoeden noch beseffen in wat strijd ze met den heiligen God bestaan. Brave, fatsoenlijke, veelszins aangename menschen, maar over wier zielsleven een ijskorst ligt gevroren, die maakt dat ze geheel vreemdeling zijn in de diepte der wateren, die onder die ijskorst in hun eigen ziel zich spreiden.

Dan ja, is er vrede, maar vrede in schijn, vrede door zelfbedrog. En zoó niet doet de Zonne der gerechtigheid haar stralen in ziel en hart vallen, of die ijskorst smelt, de wateren spatten op, en in onrust golft het daarbinnen.

Vrede met God en vrede met u zelf, zijn, zoo ge door den Geest leeft, één. Wie den vrede met God deelt, kan dus geen vrede in zijn hart met zich zelf hebben, of hij moet wel van den slaapdrank hebben gedronken.

En die vrede nu, de vrede met God en met ons zelf, dát is de vrede waarvan Jezus zeggen kon, dit is *mijn* vrede, en dát is de vrede waarvan hij zijn discipelen kon beloven, dien vrede *geef ik aan u*.

Wij, arme zondaren als we zijn, we kunnen van dien innerlijken vrede, die in het gemoed van onzen Heiland woonde, ons nauwelijks een denkbeeld vormen.

Nooit, al de dagen zijns levens, had Jezus ook maar één enkel verwijt in zich voelen opkomen. Er was nooit verstoring van de zalige harmonie met den Vader in zijn binnenste geweest. Satan, hoe hij Jezus ook verzocht en tergde, had geen oogenblik vat op hem. Geen verleider onder de menschen kon een oogenblik zijn zielsleven aan 't wankelen brengen. Geen enkele zonde had ooit bekoring voor Jezus, maar elke zonde, onder wat schoonen vorm ze ook opdaagde, wekte in Jezus weerzin en stiet hem af. Het was niet maar dat hij niet in zonde viel, maar geen enkele zonde heeft hem ooit bekoord. Nooit ging hij in zijn verbeelding, in zijn gedachten, in zijn neigingen ook maar één schrede met de zonde meê. Altoos stond Jezus innerlijk, en met den Vader één *tegen* satan en *tegen* al wat zonde onder menschen was.

Zoo is het bij Jezus niet eerst door oefening geworden, maar zoo was het in Jezus van het eerste oogenblik af dat zijn menschelijk bewust zijn ontwaakte. En dit heeft over Jezus een heerlijken vrede doen komen, die de bron van zijn kracht was.

Nooit strijd met God, en daarom nooit of nimmer tweestrijd in den tempel van zijn eigen hart.

Altoos rijke, volle, ongestoorde en onverstoorbare vrede in zijn innerlijk zielsleven. Hij ademde uit God, en de adem zijner ziele ging naar zijn Vader uit. Gods wil niet maar te doen, maar in en uit dien wil te voelen, te denken, te willen, te leven, was met zijn geestelijk zelfbesef vanzelf gegeven. Hij kon niet anders, hij was niet anders. Aan den vrede met God en met zichzelf ontbrak in Jezus niets. Het was in Jezus al heilig, en geen onheilige vlek heeft ooit Jezus ziel besmet. En daaruit werd vanzelf in Jezus die heilige, die Goddelijke vrede geboren, die in het graf met hem ging en die uit het graf met hem opwaakte.

Van dien vrede kon hij zeggen, dat 't *zijn* vrede was. Dat zijn discipelen dien vrede misten, doorzag en voelde Jezus, en daarom is vlak voor zijn sterven zijn belofte: *Mijn* vrede zal ik u *geven*, en is na zijn opstanding het zegenend woord dat hij over zijn jongeren doet uitgaan: Vrede zij ulieden! En toen blies hij op hen, en zeide: ontvangt den Heiligen Geest.

Heeft Jezus *dien* vrede ook aan u gegeven? Is *die* vrede ook in uw ziel ingedaald?

Vóór zijn opstanding merkt ge aan niets, dat door Jezus op buitengewone wijze op het hart van zijn discipelen werd ingewerkt. Er ging macht, er ging invloed van Jezus op zijn hoorders uit, maar door het woord, door zijn omgang, door wat hij sprak en deed. Na zijn opstanding daarentegen begint de innerlijke bewerking, die op den Pinksterdag haar toppunt bereikt. Jezus blies op zijn jongeren en zeit: ontvangt den Heiligen Geest. Ook na zijn hemelvaart werkt hij van den troon der genade op hen door dienzelfden Geest. Het is van de ure van zijn opstanding af een geheel andere verhouding geworden. Straks valt de omgang in het gesproken woord weg, maar er begint zich te openbaren een rechtstreeksche inwerking van Jezus op hun zieleleven. De zoen is volbracht, de vrede door het bloed des Kruises is er, en dien vrede *stort Jezus nu in het hart van zijn jongeren uit*. En niet lang meer of het apostolisch woord gaat uit: Wij dan, gerechtvaardigd zijnde door het geloof, *hebben vrede met God*, en zielevrede door onzen Heere Jezus Christus.

Dit bepaalde zich niet tot de apostelen. Alle geloovigen deelden in dien gelukstaat. En al die eeuwen door is dit stille werk doorgegaan. Christus die van den Troon der heerlijkheid door den Heiligen Geest in de harten werkt; door die inwerking de vrede met God in het hart ingedaald; en allerwegen zangers die zingen, schrijvers die boekstaven, predikers die prediken, en eenvoudige geloovigen die in kleinen kring roemen: Wij *hebben* den vrede, den vrede met God en met ons eigen hart gevonden. Jezus *gaf* ons *zijn* vrede in de ziel.

Is nu *die* vrede ook uw deel geworden? Heeft dat: *Vrede zij u!* ook u van Jezus lippen toegeklonken! Heeft het gejaagd worden door zorgen en door zonde, ook in uw hart voor rust en heilige kalmte plaats gemaakt? Heeft de storm in uw hart zich gelegd, en is het suizen eener zachte koelte daarvoor in stee gekomen?

Zoo niet, dan zucht ge nog bij het Kruis, en is de vrucht van het Opstandingsleven nog niet uw deel geworden. Doch zie dan toe, dat ge zelf daar *geen* vrede meê neemt, slaap er niet op in, rust niet eer Jezus *zijn* vrede aan u heeft gegeven. Loop er Hem om aan. Leg het zwijgen op aan wat in uw ziel nog tegen dien vrede inroept. Alles ongeloof, ongeloof! Ongeloof aan de waardij van Jezus offerande. Ongeloof dat al uw zonden verzoend *zijn*. Lees, herlees het toch in uw Catechismus, hoe, al klaagt u uw conscientie aan, dat ge in alles voor Gods wet bezweekt, ge nochtans zóó voor God staat als hadt ge nooit zonde gehad of gedaan, ja als hadt ge zelf 't alles volbracht, wat Christus voor u vol bracht heeft .... *voor zoover gij 't met een geloovig hart aanneemt.*

Eerst als ge zoo tegen satan en wereld roemen kunt, heeft *de vrede van Jezus* ook u vrede met God en vrede in uw eigen ziel geschonken.

Amsterdam, 16 April 1909.

Zoo nu en dan duikt in de Hervormde Kerk de oude attesten-quaestie weer eens op.

Een orthodoxe Kerkeraad gevoelt zich in gemoede bezwaard om jonge leden, van wie het publiek bekend is, dat zij modern zijn, ten Avondmaal toe te laten. Hij weigert daarom hen „aan te nemen". Natuurlijk zou dit elk oogenblik tot een conflict aanleiding kunnen geven, want zulke moderne leden berusten niet in die weigering, maar zoeken hoogerop hun rechten te handhaven. De Hervormde Synode, meesteresse als ze is in het krammen en lijmen, heeft daarom naar een uitweg gezocht. Gij Kerkeraad, zegt ze, hebt in uw conscientie bezwaar om die moderne lidmaten aan te nemen, en gij, lidmaten, staat op uw recht om in de Kerk aangenomen te worden; ik zal u beide ter wille zijn. Laat die moderne leden dan naar een andere plaats gaan, waar een moderne Kerkeraad is, die hen gaarne aanneemt; straks keeren ze dan als „aangenomen leden" naar hun woonplaats terug. De orthodoxe Kerkeraad behoefde niet tegen zijn conscientie te handelen door zulken modernen leden belijdenis af te nemen, en de moderne leden zijn langs een omweg toch tot vervulling van hun wensch geraakt. Dat de orthodoxe Kerkeraad zulke moderne leden als lidmaat moet inschrijven en die schijnbelijdenis zijdelings erkennen moet, wordt niet gerekend. De bekende fictie, dat heel de Hervormde Kerk nog Christelijk is en daarom elke attestatie door een Hervormden Kerkeraad afgegeven, als een *wettige* attestatie beschouwd moet worden, onverschillig of de Kerkeraad, die deze attestatie afgeeft, Christus verloochent of erkent, dient als pleister op de wonde.

Meer moeilijkheid schijnt het feit op te leveren, dat zulke leden, om elders belijdenis af te leggen, een attest moeten meebrengen van hun eigen Kerkeraad, dat hun gedrag „zedelijk" is. Ook hier heeft de Synode met groote voorzichtigheid de klippen trachten te vermijden. De Kerkeraad behoeft geen verklaring te geven van een *Christelijken wandel* of een *godzalig levensgedrag*. En als iemand nu maar niet bepaald een hoereerder of dronkaard is, waarom zou een orthodoxe Kerkeraad zulk een attest dan niet afgeven? Ook modernen kunnen toch wel uiterlijk zedelijk zich gedragen. Zulk een attest behoeft dus, zoo meent de Synode, geen moeite te baren.

Toch voelt zulk een orthodoxe Kerkeraad wel, dat de zaak niet zoo onschuldig is, als ze er schijnbaar uitziet. Want door zulk een attest af te geven, werkt hij actief mede aan de schijn-vertooning, die door den modernen Kerkeraad zal worden opgevoerd. En daardoor laadt hij mede de schuld op zich, dat deze moderne lidmaten tot leden der Kerk worden aangenomen. Want zonder zulk een attest kan de belijdenis niet geschieden. Vandaar dat zulk een orthodoxe Kerkeraad dan weigert dit attest te geven. En dan is het gevaar van het conflict er weer. Want deze moderne lidmaten laten het er niet bij zitten, maar gaan klagen bij het Classicaal Bestuur; dat Classicaal Bestuur, trouwe handhaver der Synodale reglementen, gelast dan zulk een weigerachtigen Kerkeraad de gevraagde attesten toch af te geven. En blijft de Kerkeraad dan bij zijn verzet volharden, dan ligt natuurlijk de afzettingsbul gereed en zouden we een da capo van 1886 krijgen.

Zoo is het dezer dagen te Veenendaal geschied. De Kerkeraad weigerde een viertal meisjes, die nooit ter Kerk kwamen bij den orthodoxen predikant, aan te nemen. De moderne meisjes gingen nu naar Nijmegen om belijdenis te doen bij den modernen Kerkeraad aldaar. Maar de Kerkeraad te Veenendaal weigerde een attest van goed zedelijk gedrag te geven, omdat de levenswandel dier meisjes kerkelijk niet onberispelijk was. De meisjes dienden nu een aanklacht in bij het Classicaal Bestuur van Wijk, waaronder Veenendaal ressorteert. Dat Classicaal Bestuur, al is het zelf orthodox, vernietigde het besluit van den Veenendaalschen Kerkeraad, op grond, dat volgens een verklaring door de Synode van 1869 en 1870 gedaan, de Kerkeraden verplicht waren zulk een attest af te geven, met uitzondering alleen van gevallen, waarin het door personen van een ergerlijken levenswandel gevraagd werd. En aangezien de levenswandel dezer meisjes niet bepaald ergerlijk kon genoemd worden, werd de Kerkeraad gelast de attesten af te geven.

Natuurlijk heeft de orthodoxe Kerkeraad van Veenendaal, zoo meent ge, toen geweigerd aan dit classicaal dwangbevel te voldoen? Overtuigd in zijne conscientie, dat hij niet mocht medewerken om aan deze moderne meisjes den toegang tot het Avondmaal te ontsluiten, omdat dit een ontheiliging van het Sacrament zou zijn, heeft hij geantwoord aan het Classicaal Bestuur, dat hij Gode meer moest gehoorzamen dan den menschen; dat boven alle reglementen en Synodale bepalingen de eisch stond van Gods bevel, en dat het onchristelijk, onprotestantsch, ongereformeerd zou zijn, tegen zijn geweten en tegen Gods wil in te handelen, omdat een Kerkelijk Bestuur dit gelast.

Ge vergist u.

De orthodoxe Kerkeraad te Veenendaal gaf de gevraagde attesten toch af.

Natuurlijk met een protest.

Het luidde aldus:

„De kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente te Veenendaal, kennis genomen hebbende van het besluit van het Classicaal Bestuur van Wijk, waarbij het besluit des kerkeraads in zake de weigering van het getuigschrift voor goed zedelijk gedrag aan vier personen die het Catechetisch onderwijs stelselmatig verwaarloosd hadden, werd vernietigd,

wenscht zich, aangezien art. 74 van het reglement voor kerkelijk opzicht en tucht geen hooger beroep van een besluit in hooger beroep toelaat, aan dat besluit te onderwerpen;

betreurt echter de opvatting van het Classicaal Bestuur van Wijk, dat bedoeld getuigschrift alléén geweigerd kan wegens een ergerlijken levenswandel en niet wegens het verzuim van kerkelijke plichten, en spreekt zijn diep leedwezen er over uit dat onze Hervormde kerk, wier besturen, volgens art. 11 van het Algemeen Reglement o. m. met de handhaving harer leer zijn belast, op deze wijze haar deur openzet voor zulke personen, die duidelijk blijk geven met haar leer gebroken te hebben."

Is er droever, de Kerk van Christus onteerender antwoord denkbaar?

We mogen de attesten wel niet afgeven, want ze zouden naar onze overtuiging een leugen bevatten, en God verbiedt ons te liegen, maar ... we zullen toch die attesten schrijven en met onzen naam onderteekenen en verklaren, dat deze meisjes een goed zedelijk gedrag hebben geleid, omdat ..., het Classicaal Bestuur het beveelt en hooger beroep onmogelijk is.

We onderwerpen ons ... met protest.

Is het niet terecht gezegd, dat de Synodale organisatie het karakter ontmand, de kerk verleugend, allen christelijken geest uit de ambtsdragers gebannen heeft?

Zeg niet, dat wij te scherp oordeelen.

Als het Sanhedrin de Apostelen beveelt niet meer in den naam van Jezus Christus te prediken, dan antwoordt Petrus: Men moet Gode meer gehoorzamen dan de menschen.

Als Keizer en Rijksdag Luther gelasten zijn gevoelen te herroepen, antwoordt de geloofsheld: Hier sta ik, ik kan niet anders, zoo waarlijk helpe mij God Almachtig.

Als de wettige Overheid te Genève Calvijn beveelt publieke zondaren ten Avondmaal toe te laten, verklaart de Reformator, dat ze niet anders dan over zijn lijk tot den heiligen Verbondsdisch zullen toetreden.

Maar de orthodoxe Kerkeraad van Veenendaal weet het beter.

Hij onderwerpt zich aan den ongoddelijken last *met protest*.

Hoe jammer, niet waar, dat de Apostelen en Profeten, de Geloofshelden en Belijders der Waarheid, de Reformatoren en Martelaren dezen uitweg niet hebben geweten.

Onderwerping — maar *met protest*.

De conscientie is ontlast en het conflict is vermeden.

Geen afzettingsbul, geen banvonnis, geen uitzetting uit kerk en pastorie, geen inhouding van tractementen, geen lijden en vervolging, geen schavot of brandstapel.

Het is zoo gemakkelijk.

En als de orthodoxe predikant van Veenendaal in het *Gereformeerde Weekblad* een viertal artikelen schrijft om met honingzoete woorden te vertellen, hoe getrouw zijn Kerkeraad wilde zijn, maar hoe dat booze Classicale Bestuur zijn goede bedoeling verijdeld heeft, en hoe gelukkig de Kerkeraad aan den strik van een dreigend conflict heeft weten te ontkomen, door stil zich te onderwerpen, dan schreit uw hart. Van toorn en ergernis.

Omdat zulk een karakterbederf bij mannen, die we als Christenbroeders liefhebben, door de Synodale organisatie wordt gewerkt.

Onder de stellingen, die op de samenkomst der vrijzinnige Hervormde predikanten (wel te onderscheiden van de moderne theologen) verdedigd zullen worden, komt ook de volgende voor:

Wat kan en moet er worden gedaan om zooveel mogelijk onschadelijk te maken het dreigend gevaar, dat onze moderne (vrijzinnige) studenten hunne academische opleiding uitsluitend van orthodoxe professoren zullen ontvangen?

We zijn benieuwd te hooren, wat de inleider, de heer J. S. Sinninghe Damsté, van deze stelling zeggen zal.

De tijd ligt nog niet zoo heel ver achter ons, dat de vrijzinnigen er volstrekt geen dreigend gevaar in zagen, dat orthodoxe studenten te Leiden hun opleiding uitsluitend van moderne professoren ontvingen.

Het heette toen, dat de vraag niet was, of de professoren modern of orthodox waren, maar of ze wetenschappelijk waren. De studenten moesten niet gedrild en afgericht worden naar een bepaalde dogmatiek, maar ze behoorden vrij en zelfstandig te leeren kiezen. Juist dat was het onderscheid met de seminaristische opleiding, dat men aan de Universiteit de studenten tot zelfstandige denkers ontwikkelde. En als er soms geklaagd werd door orthodoxe ouders, dat een opleiding bij uitsluitend moderne professoren gevaarlijk was, en men aandrong om te Leiden toch ook een vertegenwoordiger der orthodoxie te hebben, werd over zulk een bekrompenheid van opvatting minachtend de schouders opgehaald. Waren Dr. A. Kuyper en Dr. H. Bavinck dan toch ook geen leerlingen geweest van het moderne Leiden?

Thans, nu de hekken verhangen zijn en de toekomst niet zoo ver meer is, dat de modernen onder de theologische professoren maar zeer weinig aanhangers meer hebben zullen, zijn de oogen plotseling voor dit dreigende gevaar van een „eenzijdige opleiding" opengegaan. Men gaat reeds maatregelen beramen om dit gevaar onschadelijk te maken. Misschien besluit men wel, een een Vrije Universiteit op modernen grondslag op te richten of wil men het met aanvullingsprofessoren probeeren.

Te bevreemden behoeft dit verschijnsel echter niet, want de gang der historie is altijd dezelfde geweest.

Zoolang de Remonstranten door de libertijnsche regenten begunstigd werden, heeft niemand meer dan zij voor het recht der Overheid gepleit om in kerkelijke zaken heerschend op te treden. Wtenbogaert schreef over het *Recht der Overheid* in kerkelijke zaken en Hugo de Groot hield zijn beroemd pleidooi voor de Vroomheid van Hollands Staten.

Maar nauwelijks had Prins Maurits de wet verzet en waren de Calvinisten op het kussen gekomen, of de Remonstranten ondervonden op hun beurt, hoe knellend het juk van de Overheidsinmenging zijn kan. Nu werden zij op hun beurt van hun ambt ontzet en gebannen. En toen verkondigden de Remonstranten om het luidst, dat de Overheid zich in de zaken der Religie niet had te mengen en heette de Overheidsbemoeiing een ondragelijke tyrannie.

Niet ernstig genoeg kan gewaarschuwd tegen de aanslagen, die het moderne heidendom op de heiligheid van het huwelijk richt.

„Vrije liefde" is van die moderne heidenen het ideaal. Saamleven als man en vrouw, zonder door eenigen wettelijken band verbonden te zijn, alleen zoolang beide partijen het met elkaar kunnen vinden, om straks weer een nieuwe verbintenis aan te gaan, wanneer de liefde zich verplaatst. Het huwelijk een ouderwetsche, in den grond onzedelijke instelling, omdat het man en vrouw dwingt saam te blijven leven, ook als de liefde verdwenen of bekoeld is. Zoo heeft onze moderne litteratuur uit ende treuren het verleidelijke lied der „vrije liefde" ons volk voorgezongen, waarin dan de verschrikkelijkste verhalen van de ellende der vrouw, die zonder zielsgenegenheid zich aan de lusten van haar echtgenoot onderwerpen moet, schering en inslag waren. En de gehuwde vrouw, die haar wettigen echtgenoot verliet, om in echtbreuk saam te gaan leven met den man, die haar zielsleven verstond, was de heldin, die om het heldhaftig verbreken van den smadelijken huwelijksband verheerlijkt en bewierookt werd.

Maar hoe verderfelijk dit gif ook in menig hart werkte, toch bleef de maatschappij als zoodanig zich nog tegen dit „vrije huwelijk" verzetten. Hier en daar, vooral in geavanceerde kunstenaarskringen, mocht de theorie ook in practijk worden gebracht, maar ons volk wilde er niet aan. Het voelde als intuitief hoe met dat breken van den huwelijksband de grondslag zelf van het maatschappelijk leven werd aangetast. Zulk een in vrije liefde levend paar werd in fatsoenlijke kringen niet ontvangen. En niet alleen de publieke opinie deed als remschoen dienst, ook de Overheid handhaafde nog altijd het huwelijk als den eenigen wettigen band en weigerde met deze „vrije liefde" te rekenen. Kinderen, uit zulk een verbintenis geboren, werden niet als echt erkend. Bij overlijden deden zich tal van moeilijkheden voor. De weg der vrije liefde was niet met rozen, maar met doornen beplant. En al mocht men in de kringen dezer vrije denkers smalend spreken van den tocht naar het stadhuis, die de reine en heilige liefde eerst wettigen zou, het leven leerde toch wel, dat die tocht naar het stadhuis in onze maatschappij geen overbodige weelde was.

Vandaar, dat men thans langs een omweg hetzelfde doel tracht te bereiken door de echtscheiding gemakkelijker te maken. Heel veel scheelt dit van de vrije liefde niet. Want als man en vrouw, die het niet meer met elkander kunnen vinden, eenvoudig naar den rechter kunnen gaan, om op wederzijdsch verlangen, desnoods op eisch van éene partij, het huwelijk ontbonden te krijgen, dan is in beginsel het spel der vrije liefde gewonnen. In Amerika, waar in sommige staten het recht tot echtscheiding schier onbegrensd is, ziet men dan ook toestanden geboren worden, die op vrije liefde als de eene druppel op den anderen gelijken. En het is dan ook volkomen te begrijpen, dat Mr. Van Houten, die van God, eigendom noch huwelijk weten wil, in een zijner jongste staatkundige brieven openlijk ijvert voor afschaffing van de beperkende bepalingen, waaraan de echtscheiding ten onzent nog altoos onderworpen is. Het lijdt dan ook weinig twijfel of, als straks weer een vrijzinnig Ministerie aan het bewind mocht komen, herziening van ons burgerlijk wetboek op dit punt de toch reeds laksche bepalingen van ons recht nog lakscher maken zal.

Te meer verblijdt het ons daarom, dat niet alleen van positief Christelijke zijde, maar ook van de ernstige modernen tegen dit streven protest wordt aangeteekend. Op de vergadering van Moderne Theologen, die 20 en 21 April zal gehouden worden, zal de heer S. Lulofs de *vraag* behandelen, „hoe te oordeelen van uit zedelijk oogpunt over het meer en meer in zwang komend gebruik om echtscheiding te verkrijgen door eene onware beschuldiging van een der echtgenooten en het zich laten aanleunen van die beschuldiging door de andere partij"? Het misbruik, waarop hier gedoeld wordt, neemt metterdaad hand over hand toe. De echtgenoot, die scheiden wil, dient een aanklacht in wegens mishandeling of echtbreuk. De andere partij, die ook het huwelijk wil ontbonden hebben, verzet zich tegen deze aanklacht niet, ook al is ze onwaar. En de rechter veroordeelt nu de aangeklaagde partij „bij verstek" en het huwelijk wordt ontbonden. Deze advokatenhandigheid werkt niet alleen op zeer bedenkelijke wijze de leugen in de hand, maar maar maakt ook de strenge bepalingen der wet krachteloos. Dat het openbaar rechtsgevoel zich tegen zulk een bedrog verzet, is volkomen te begrijpen. Maar juist op grond van dit schandelijk bedrog bepleit men thans van meer dan eene zijde, dat de Overheid de echtscheiding gemakkelijker moet maken; dan behoeft men tot zulke onzedelijke middelen de toevlucht niet meer te nemen.

De heer Lulofs gaat hierin niet met de voorstanders der echtscheiding mede. Integendeel, de door hem geponeerde stellingen veroordeelen niet alleen dit zedelijk kwaad, maar evenzeer het voorgestelde middel, dat niet minder gewaagd is dan het kwaad.

Zijn stellingen luiden aldus:

1. Het aantal echtscheidingen langs den in het vraagpunt aangewezen weg tot stand gekomen, neemt in de laatste jaren op onrustbarende wijze toe.

2. Eerbied, èn voor de waarheid, èn voor de wet, eischt onvoorwaardelijke afkeuring van de zoogenaamde „praktijk van het verzaken".

3. Verbetering in deze moet worden verwacht van het krachtig getuigen der publieke opinie tegen dit onwaardig middel om tot echtscheiding te geraken; en verder van wetswijziging, die ten doel heeft het voorkomen van bovengenoemde praktijk, niet het vergemakkelijken van de echtscheiding.

In deze stellingen spreekt zich een hoog zedelijk gevoel uit, dat eerbied afdwingt.

Een onzer lezers zendt ons het volgende schrijven toe, dat we hier gaarne een plaats verleenen:

Rotterdam, 17 Maart 1909.

Mijnheer de Redacteur!

Mag ik voor het onderstaande een beroep doen op uwe gastvrijheid?

Als ik mij goed herinner, deelde de heer Winckel ons omstreeks Kerstmis 1907 mede, dat een Schotsch blad tot zijn lezers de vraag had gericht: „waarom gaat gij niet naar de kerk?" Onder de antwoorden, die het blad ontving, waren er verscheidene, die deden vermoeden dat zij die ze inzonden, zelden of nooit een kerkdienst hadden bijgewoond. Iemand, die b. v. zegt: „Ik ga niet ter kerk, „omdat de godsdienst strijdt tegen al mijn wetenschappelijke begrippen", laadt den schijn op zich, alsof hij zich zeer weinig met „godsdienst" heeft ingelaten. Ieder onzer, die dit soort van tegenstanders wel eens ontmoet, weet ook wel, dat hun woorden allerminst het resultaat zijn van een nauwgezet onderzoek. M. i. kan de Christelijke kerk een dergelijk oordeel dan ook gerust voor kennisgeving aannemen.

Jammer evenwel, dat dit niet van alle ingebrachte bezwaren kan gezegd worden. Sommige, we moeten het toestemmen, hielden wel degelijk een aanklacht tegen de Kerk in, waaraan zij niet ontkomen kan. Natuurlijk geeft dit haren beschuldigers geen vrijheid, om naar te minachten en voorbij te loopen: dat blijft voor hun rekening. Maar voor ons is er, afgedacht van de vraag uit welken hoek de beschuldigingen kwamen, zeker wel reden tot ernstig zelfonderzoek.

Ik denk hierbij meer bepaald aan het antwoord dat eenigen van de inzenders gaven: „Ik mijd de kerk om het onnatuurlijk gemaakte optreden der geestelijken" (of men het woordelijk zoo gezegd heeft, weet ik niet meer, maar in elk geval was dit de zakelijke inhoud.)

Ik had dit antwoord verwacht, en dat er naar verhouding niet veel meer waren die het gaven, kon ik alleen verklaren uit de waarschijnlijkheid, dat de meeste inzenders zeer zelden in de kerk kwamen. Het verwondert mij ook nu nog teekens dat zij, die de kerk vijandig gezind zijn, niet veel meer van dit wapen gebruik maken om haar afbreuk te doen. 't Is toch niet te miskennen, dat een groot deel onzer Gereformeerde predikanten — over anderen mag ik wegens onbekendheid niet oordeelen — zich aan dit kwaad in meerdere of mindere mate schuldig maakt. Aan onnatuurlijkheid in allerlei vorm op den kansel.

Men spreekt in een toon en met een stem, waarvan elk onpartijdig beoordeelaar moet zeggen: Ze zijn aangeleerd, niet natuurlijk. Men maakt gebaren, die onnatuurlijk, opzettelijk en op effect berekend zijn. Men neemt allerlei houdingen aan die stuiten en tot niets dienen. Me dunkt, dat bij een nadere omschrijving dezer dingen menigeen zich voorbeelden voor den geest zal weten te brengen.

Om te beginnen, hoeveel predikanten zijn er niet die er een hinderlijk geaffecteerde uitspraak op na houden en onze schoone Hollandsche taal in allerlei onhollandsche, leelijke klanken weergeven. Zij spreken van „den mensch" in plaats van „den mensch", van „Pie...tras" in plaats van „Petrus", van „onze hulpe" in plaats van „onze hulpe", van „het Weurd" inplaats van „het Woord", van „hemmel" inplaats van „himmer", van „heus" inplaats van „huis". Men werpe hier niet tegen, dat in verschillende gewesten van ons vaderland verschillend gesproken wordt. Tusschen een eenigszins gewestelijke uitspraak of dialect, en een gemaakte uitspraak is een hemelsbreed verschil. 't Een heeft met het ander niets uitstaande. 't Is mogelijk, dat een uitspraak als waarvan ik hier-